

Відгук
офіційного опонента
на дисертацію Тетяни Кисельової
**«Хор у *grand opera*: композиційно-драматургічний та
виконавський аспекти»,**
представлену на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво»,
галузь знань 02 «Культура і мистецтво»

Музичне мистецтво славиться різноманіттям жанрів, серед яких вагоме місце посідає оперний жанр, котрий вражає монументальністю, масштабністю, складністю, вибагливістю, виром подій, багатством емоцій тощо. Саме цьому універсальному жанру присвячена представлена до захисту дисертація. Дослідження Т. Кисельової без сумніву є вагомим внеском у царині сучасного музикознавства, оскільки торкається надважливої і, водночас, малодослідженої проблематики – визначення композиційно-драматургічних функцій та виконавської специфіки хору в *grand opera* (с. 20 дис.). Окреслена в кваліфікаційній праці наукова новизна отриманих результатів на с. 23 не викликає сумнівів. В полі наукового доробку опиняються оперні шедеври «*La muette de Portici*» Д. Обера, «*Robert le Diable*», «*Les Huguenots*» Дж. Мейєрбера, «*La Juive*» Ф. Галеві затребувані у театрах світу, що підтверджується у третьому розділі роботи. Ознайомившись із тестом дисертації, опонент може з упевненістю стверджувати про здійснену кропітку роботу авторки, її цілковитий інтерес до теми дослідження, що дало змогу створити ґрунтовну кваліфікаційну наукову працю.

Дисертація ґрунтується на застосуванні комплексу взаємодоповнюючих методів дослідження (принцип історизму, феноменологічний метод, жанровий аналіз, композиційно-драматургічний і структурно-функціональний методи, семантичний, контекстуальний та компаративний аналіз, метод узагальнення), що дозволило досягти високої достовірності та наукової обґрунтованості результатів.

Дисертація має обсяг основної частини 181 сторінку, складається з анотації, вступу, 3-х розділів, висновків, списку використаних джерел

(налічують 156 показників, з них – 59 українською мовою, 97 – іноземними мовами (англійською та німецькою)) та додатку (відомості про опубліковані статті авторки, апробаційні матеріали за темою дисертації та участі здобувачки в конференціях).

У першому розділі «Методологія досліджень хорового компонента в оперному цілому» авторка слушно розглядає хор в оперному жанрі як проблему музикознавства та хорознавства (підрозділ 1.1), історичний екскурс розвитку опери у Франції (підрозділ 1.2) та простежує передумови виникнення жанру *grand opera* (підрозділ 1.3). У підрозділі 1.1 дисертантка встановлює, що з часу зародження опери хор виконував різноманітні драматургічні функції, зумовлені змістовим контекстом твору. Авторка опирається на широкий спектр досліджень музикознавців (Л. Архимович, М. Гордійчук, М. Черкашина-В. Губаренко) і хорознавців (О. Батовська, Н. Белік-Золотарьова, І. Беляєв, Л. Бутенко, І. Куриляк, О. Летичевська, В. Рожок, І. Беляєва, І. Іванова), серед яких і зарубіжні (М. Eliyabeth, К. Barlet, G. Pernon, А. Jacobshagen, S. Henze-Döhring, S. Döhring, А. Gerhard, S. Großmann та інші).

Підрозділ 1.2 ілюструє цікаві історичні відомості про розвиток французької опери з часу її заснування відомим композитором Ж.-Б. Люллі у XVII ст., оперної реформи К. В. Глюка, доби французької революції та періоду Наполеону і до появи жанру *grand opera* та його розвою у XIX ст. Дисертантка вказує відомі імена митців, які зробили великий внесок у розвиток французької опери. Серед вище зазначених імен варто вказати Ж.-Ф. Рамо, Ф. Філідора, П.А. Монсінї, А. Гретрі, Л. Керубіні, Г. Берліоза, Ж. Оффенбаха, Ш. Гуно, Ж. Бізе, К. Сен-Санса, Л. Деліба та інших. Окрім того, авторка презентує жанрові різновиди французької опери, які склались впродовж історичного розвитку.

У підрозділі 1.3. дослідниця обґрунтовує передумови виникнення жанру *grand opera*, де народ у хорі стає одним із головних дієвих осіб в опері, важливим чинником оперної дії. Авторка визначає характерні ознаки *grand*

opéra, а саме: «п'ятиактна структура, багаторівневість сюжету з наявними драматичними колізіями та ліричною драмою, історичними подіями, що розкривали релігійні, міжнаціональні конфлікти і з необхідністю вимагали застосування масштабних хорових побудов і балетних сцен» (с. 64 дис.). Цілком можна погодитися з позицією дисертантки щодо визначення **ходу розвитку драматургії в *grand opera*** за п'ятидієвою структурою, зазначений на (с. 62 дис.).

Другий розділ «Драматургічні функції хорового компонента у *grand opera*» присвячений дослідженню опер «La muette de Portici» Д. Обера (підрозділ 2.1), «Robert le Diable» Дж. Мейєрбера (підрозділ 2.2), «La Juive» Ф. Галеві (підрозділ 2.3), «Les Huguenots» Дж. Мейєрбера (підрозділ 2.4) задля визначення ролі хорового чинника в драматургії музично-сценічних творів та аналізу хорових сцен опер задля розуміння їх композиційно-драматургічної ролі у розбудові оперного цілого, що є успішно досягнуто дисертанткою. Аналізуючи дані оперні опуси, авторка приділяє увагу розгляду творчого доробку композиторів та презентує цікаві факти про опери митців. Цінним є те, що в аналітичних зразках опер здобувачка встановлює значну кількість тематичних ліній, котрі переплітаються між собою. Окрім того, Т. Кисельовою доведено вагому роль хору в операх, а твердження дисертантки в аналізі опери «Les Huguenots» Дж. Мейєрбера, що хор є «головним персонажем оперного цілого» (с. 124 дис.) безсумнівно можна віднести до інших опер. Авторка встановлює різноманітність хорового чинника у вищезазначених операх, що пов'язано з їх сюжетом, а саме: хор в опері «La muette de Portici» Д. Обера уособлює неаполітанців, іспанців, рибаків, народ та солдатів; в опері «Robert le Diable» Дж. Мейєрбера хоровий чинник створює образи кавалерів, народу, дівчат, зброєносців, демонів та пустельників; в «La Juive» Ф. Галеві – це народ, з розподілом на два табори: християн та іудеїв; в опері «Les Huguenots» Дж. Мейєрбера хоровий чинник втілює образи народу, релігійних громад (католики та протестанти), студентів та солдат.

Вражають масштабні та ґрунтовні аналітичні матеріали хорів з опер, які виконані авторкою на високому науковому рівні, вони мають пізнавальний характер і цінність у професійній хорознавчій спільноті та у широкому колі хорових діячів оперного жанру. Викладені аналітичні зразки породжують нове бачення опер Д. Обера, Дж. Мейєрбера, Ф. Галеві та викликають бажання побачити постановки даних музично-сценічних дійств у живому виконанні.

У розділі 3 «Специфіка виконавських прочитань хорових сцен *grand opera* у ХХІ столітті» здобувачка досліджує етапи творчого формування виконавської концепції хорової складової оперного цілого (підрозділ 3.1), повернення *grand opera* на великі сцени світу (підрозділ 3.2), здійснює порівняльний аналіз інтерпретаційних прочитань *grand opera* у ХХІ ст. (підрозділ 3.3). Так, у підрозділ 3.1 авторка висвітлює проблемні питання, з котрими зіштовхуються диригент-постановник, хормейстер та режисер під час постановки опери, визначає не тільки етапи творчого формування виконавської концепції хорової складової оперного цілого, а й презентує системність цього процесу. У підрозділ 3.2 авторка досліджує постановки опер: «*Les Huguenots*» Дж. Мейєрбера на сцені Київського державного театру опери та балету імені Тараса Шевченка 1974 р., а також в оперних театрах у Берліні 2001 р., Дрездені 2019 р., Женеві 2020 р., Брюсселі 2022 р.; «*La Juive*» Ф. Галеві на сценах оперних театрів Відня 2003 р., Парижі 2007 р., Ганновері 2019–2020 рр., Дортмунді 2022 р., Франкфурті 2024 р.; постановки «*La Muette de Portici*» Д. Обера, котрі відбувались в Остраві 2001 р., Парижі 2012 р., Дортмунді 2020 р., Дармштадті 2025 р.; «*Robert le Diable*» Дж. Мейєрбера – в Паризькій національній опері 1985 р., оперних театрах Берліну 2001 р., Лондоні 2012 р. (запис опери), Брюсселі 2019 р., Бордо 2021 р. Достатньо широка географічна палітра постановок опер свідчить про їх затребуваність у світі. Вони привертають увагу суспільства до наріжних тем свободи, цінностей, війни, фанатизму тощо. Імпонує те, що авторка під час реалізації дисертації користувалась цінними партитурами опер композиторів, що свідчить про професійний і відповідальний підхід до виконання роботи.

Здійснюючи порівняльний аналіз постановки опер «La Juive» Ф. Галеві Віденською державною оперою 2003 р. та оперою Ніцци 2015 р. (пункт 3.3.1) та «Les Huguenots» Дж. Мейєрбера Opéra National de Paris 2018 р. та Національним театром Мангайму 2023 р. (пункт 3.3.2) авторкою доведено, що не зважаючи на різні режисерські рішення хорових сцен не применшується вагоме значення хору як активного учасника подій, однієї із головної дійової особи в операх, навпаки, кожна віднайдена режисерська трактовка підкреслює дану характерність в *grand opera*. Окрім того, Т. Кисельовою встановлено, що у сучасному прочитанні опер режисерські та виконавські трактовки поєднано з класичними елементами, що засвідчує про збереження історичної достовірності та актуальності для сучасної аудиторії. Здобувачкою задіяно компаративний аналіз для порівняння виконавських версій опер «La Juive» Ф. Галеві та «Les Huguenots» Дж. Мейєрбера, вказаний у завданнях дослідження.

У висновках узагальнено ключові положення дисертації, які віддзеркалюють результати дослідницької діяльності автора. У тексті роботи спостерігаємо чіткі посилання на джерела. Варто зазначити, що у списку використаної літератури дисертанткою застосований широкий спектр джерел, більшу кількість яких складають іноземні (німецькі, англійські) дослідження науковців. Застосування у кваліфікаційній науковій праці робіт німецьких авторів свідчить про володіння Т. Кисельовою німецькою мовою, що дозволило більш глибоко та всебічно розкрити тему дослідження.

Дисертація вирізняється логічною структурованістю, послідовністю викладу матеріалу, чітким і коректно вжитим понятійно-термінологічним інструментарієм, а також науково виваженим стилем. Отримані наукові результати цілком відповідають задекларованій меті та завданням дисертації. Проведене дослідження апробовано на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях. Авторські напрацювання викладено в 3-х одноосібних фахових наукових статтях. Варто підкреслити, що публікації повною мірою висвітлюють розділи кваліфікаційної праці, а їх кількість і

обсяг відповідають усім чинним вимогам щодо оприлюднення дисертаційних матеріалів. Порухень академічної доброчесності у дисертації не виявлено.

Наукове дослідження Т. Кисельової може слугувати основою для конструктивної дискусії, зауважень, уточнень, обміну міркуваннями.

До зауважень варто віднести наступне:

У тексті дослідження зустрічаються прикрі одруки.

Вбачається розбіжність назв підрозділів 3.2 і 3.3 у змісті дисертації та тексті роботи.

Запитання, які виникли в опонента під час ознайомлення з дисертацією:

1. Виявляючи драматургічні функції хорового чинника в опері «*La muette de Portici*» Д. Обера у підрозділі 2.1 Ви зазначаєте, що композитор «надає хоровому чиннику таке функціональне навантаження: динамічно-дієве, коментатор подій, функції підтримок думок героїв та функцію тла» (с. 72 дис.). У тексті роботи Ви достатньо обґрунтовано у процесі розгортання аналізу опери додаєте алегоричну (с. 74-75 дис.), метафоричну та епічну (с. 76 дис.) функції. У підсумку даного підрозділу спостерігаємо ще й соціально-політичну, кульмінаційну, емоційно-психологічну функції та функцію очікування (с. 77 дис.). У Висновках до другого розділу Ви вказуєте, що «хоровий чинник в «*La muette de Portici*» Д. Обера отримав функції: очікування, конкретно-історичного тла, динамічно-дієву, алегоричну, кульмінаційну» (с. 134 дис.). Як бачимо, драматургічні функції хору різняться в тексті роботи і висновках до другого розділу.

Те ж саме спостерігаємо і в підрозділі 2.2., в аналізі опери «*Robert le Diable*» Дж. Мейєрбера, де у висновках до розділу 2 відсутні коментуюча і поліфункціональна драматургічні функції хорового чинника, які вказані в тексті роботи, і навпаки, – у матеріалі підрозділу не зазначена метафорична функція, зазначена у висновках (хоча дві останні (поліфункціональна і метафорична) є цілком зрозумілі з тексту кваліфікаційної наукової праці). Обґрунтуйте, будь ласка, Вашу позицію у розбіжності встановлених Вами

драматургічних функціях хорового чинника у текстах підрозділів та висновках до другого розділу опер Д. Обера та Дж. Мейєрбера.

2. Ви описуєте етапи постановочної роботи, чи знайомі Ви особисто з процесом театральних постановок?

3. Чи переглядали Ви постановки опер «La muette de Portici» Д. Обера, «Robert le Diable» і «Les Huguenots» Дж. Мейєрбера, «La Juive» Ф. Галеві у відеозаписах, або, можливо, особисто відвідували у театрах при написанні дисертації (окрім тих, котрі Ви аналізуєте у пунктах 3.3.1 і 3.3.2) ? Якщо так, наведіть приклади.

Важливо наголосити, що висловлені зауваження та запитання свідчать про зацікавленість до представленого до захисту кваліфікаційного дослідження і жодним чином не знижують його цінності та значущості. Навпаки, вони підтверджують перспективу подальшої наукової розробки актуальної теми роботи.

Вищезазначене свідчить, що ґрунтовна й фундаментальна праця Кисельової Тетяни Іванівни **«Хор у *grand opera*: композиційно-драматургічний та виконавський аспекти»**, є завершеним та самостійним кваліфікаційним науковим дослідженням, актуальність і практична значимість котрого дає підстави стверджувати, що авторка дисертації гідна присудження її ступеня доктора філософії спеціальності 025 «Музичне мистецтво», галузі знань 02 «Культура і мистецтво».

Кандидат мистецтвознавства, доцент,
завідувач кафедри академічного та
естрадного вокалу Факультету музичного
мистецтва і хореографії Київського столичного
університету імені Бориса Грінченка

О.Л. Заверуха